

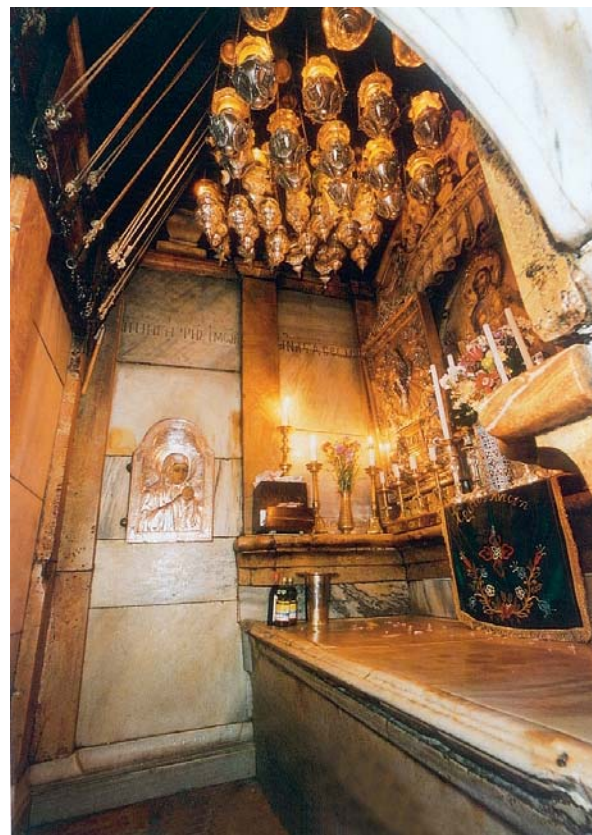
υπό τὰ πλήγματα τῆς κριτικῆς. Κανείς σήμε-
ρα δὲν τὶς δέχεται.

δ) Οἱ προεκτάσεις τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χρι- στοῦ στὸν ἄνθρωπο

Εἶναι θεωρίες πὺ ἐκτρέφει ἡ ἄρνηση παρα-
δοχῆς τοῦ θαύματος καὶ ἡ προσπάθεια ἑρμη-
νείας του μὲ φυσικούς τρόπους. Ἄλλ' ἢ Ἀνά-
σταση τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὸ εἴπαμε, εἶναι τὸ
μεγαλύτερο θαῦμα του. Εἶναι ἐκπληκτικὸ
δείγμα τῆς δυνάμει τοῦ Θεοῦ, πὺ ξεπερνᾷ καὶ
φθάνει πέρα ἀπὸ τοὺς φυσικούς νόμους. Οἱ
ἀναστάσεις νεκρῶν πὺ εἶχε κάνει μέχρι τότε
ὁ Χριστὸς δὲν μοιάζουν μὲ τὴ δική του Ἀνά-
σταση. Ἐκεῖ ἐξωποίησε τὶς νεκρωμένες λει-
τουργίες τῆς ζωῆς, ὅμως τὸ σῶμα τῶν ἀναστη-
μένων παρέμεινε φθαρτὸ καὶ κάποτε αὐτοὶ οἱ
ἄνθρωποι πέθαναν γιὰ δευτέρη φορά. Στὴν
Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ
εἶναι μὲν σῶμα ὑλικό, πὺ ὑπάρχει ὅμως μὲ
τὸν τρόπο τοῦ ἀκτίστου. Ἔτσι ἐνῶ μπορεῖ νὰ
διαπερνᾷ σὰν ἀέρας τὶς κλειστὲς πόρτες τοῦ
υπερώου, τὸ ἴδιο αὐτὸ σῶμα ὡς ὑλικὸ ψη-
λαφᾶται ἀπὸ τὸν Θωμᾶ ἢ τρώγει ὑλικὴ τροφή
ὅπως τὰ δικά μας σώματα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι
μετὰ τὴν Ἀνάσταση ἔχουμε ἕνα διαφορετικὸ
τρόπο ὑπαρξῆς τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τοῦ
Χριστοῦ, πράγμα πὺ προειδοποιεῖ ὅλους μας
γιὰ τὴν ἑτερότητα πὺ μᾶς περιμένει μετὰ θά-
νατον, ὅταν καὶ μεῖς θὰ ἀποβάλουμε τὸ φθα-
ρτὸ καὶ θὰ ἐνδυθοῦμε τὸ ἄφθαρτο στοιχεῖο μας.
Μεγάλη σημασία πρὸς τοῦτο ἔχουν οἱ διηγή-
σεις τῶν Εὐαγγελίων γιὰ τὴν Μαρία τὴν Μαγ-
δαληνὴ μέσα στὸν κῆπο πὺ βλέπει τὸν ἀνα-
στημένο Χριστὸ καὶ τὸν ἐκλαμβάνει γιὰ κη-
πουρό, ἢ γιὰ τοὺς δύο Μαθητὲς πὺ πορεύονται
πρὸς Ἐμμαοὺς μαζί μὲ τὸν Χριστὸ, πὺ τὸν
παίρνουν γιὰ ἕνα ἄγνωστο συνοδοιπόρο. Γιατί
δὲν τὸν ἀναγνωρίζουν ἐνῶ τὸν ξέρον; Τὸν ἀνα-
καλύπτουν στὸ τέλος, ἀφοῦ στὴν ἀρχὴ ἐπλα-
νήθησαν. Δὲν ξέρουμε γιατί. Κάτι τὸ διαφορε-
τικὸ ὑπάρχει τώρα πάνω στὸ Χριστὸ, πὺ δὲν
μαθαίνεται, ἀλλὰ βιώνεται. «Τὸ σῶμα τοῦ
ἀναστημένου Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύ-
ση ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε περιορισμὸ καὶ κάθε
ἀνάγκη, εἶναι ἕνα ἀνθρώπινο σῶμα μὲ σάρκα
καὶ ὀστᾶ, πὺ ὅμως δὲν ἀντλεῖ ζωὴ ἀπὸ τὶς βιο-

λογικὲς του λειτουργίες, ἀλλὰ ὑποστασιάζεται
σὲ πραγματικὴ ὑπαρξὴ χάρις στὴν προσω-
πικὴ σχέση μὲ τὸ Θεό, πὺ αὐτὴ καὶ μόνη τὸ
συνιστᾷ καὶ τὸ ζωοποιεῖ» (Χρ. Γανναρᾶ σ. 175).

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ σημαίνει καὶ τὴ
συνανάσταση ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὁ
Χριστὸς «συνανέστησε παγγενῆ τὸν Ἀδὰμ,
ἀναστὰς ἐκ τοῦ τάφου». Ὁ Ἄπ. Παῦλος εἶναι
κατηγορηματικός: «Ὡσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάν-
τες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάν-
τες ζωοποιηθήσονται» (Α' Κορ. ιε, 21). Μὲ τὸν
θάνατο τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται ὁ θάνατος
σὰν κεντρὴ τῆς ἀμαρτίας καὶ ἡ ἀθανασία ἐπα-
νέρχεται στὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Χρι-
στὸς γίνεται «πρωτότοκος τῶν νεκρῶν» καὶ
μᾶς λυτρώνει ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀγωνία.
Τώρα «μηδεὶς φοβείσθω θάνατον, ἠλευθέρωσε
γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος». Ἔτσι
ἐφεξῆς πορευόμαστε ὅλοι μας πρὸς τὴ ζωὴ καὶ
τὴν ἀθανασία. «Ἐκ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ
γῆς πρὸς οὐρανὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβί-
βασεν», αὐτὸ εἶναι τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσε-
ως. Καὶ μὲ αὐτὸ τὸ μήνυμα ἀρθρώνουμε τὴ ζωὴ
μας καὶ τὴν ἐλπίδα μας.

Ὁ νεκρὸς θάλαμος τοῦ Παναγίου Τάφου.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ*

Αὐτονομία καὶ μὴ αὐτονομία

Στὴ σημερινὴ μου εἰσήγηση δὲν θὰ θελήσω
νὰ ἐμπλακῶ στὸν ἀτέρμονα δρόμον νὰ δώσω
ἕνα ἢ περισσότερους ὀρισμούς γιὰ τὸ τί εἶναι
πολιτισμὸς ἢ νὰ μιλήσω γιὰ τὰ εἶδη τοῦ πο-
λιτισμοῦ ἢ τῶν πολιτισμῶν. Ἡ ἂν ἀκόμα
εἶναι θεμιτὸ νὰ διακρίνουμε τὸν πολιτισμὸ σὲ
τεχνολογικὸ ἢ πνευματικὸ. Θὰ ξεκινούσα ἀ-

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Ὁμ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

πλὰ λέγοντας ὅτι μπορεῖ νὰ γίνει δεκτὴ ἡ δια-
τύπωση ὅτι «τὸ σύνολο τῶν αὐτονομήτων μιᾶς
κοινωνίας χαρακτηρίζεται ὡς πολιτισμὸς».

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μία κοινωνία οἰκοδο-
μεῖται καὶ λειτουργεῖ μὲ μία ἄλφα ἢ βῆτα
ἀντίληψη τοῦ κόσμου, χρησιμοποιεῖ ἀνάλογα
τὸ λόγο, ἔχει ἀπόψεις γιὰ τὸ τί εἶναι ὁμορφο
καὶ τί ἄσχημο, χρήσιμο ἢ ἄχρηστο, δίκαιο ἢ
ἄδικο, γιὰ τὸ πῶς ὀφείλει νὰ διαχειρίζεται τὰ
ἀγαθὰ, γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀποκτᾷ τὶς
γνώσεις, γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν ἄσκηση τοῦ
σώματος, γιὰ τὸ πῶς ἀρθρώνει τὶς ἀνθρώπινες
σχέσεις. Ἄν οἱ τελευταῖες θὰ οἰκοδομηθοῦν
μὲ βάση τὸ συμφέρον καὶ τὶς ἀνταλλαγές, ἢ
μὲ διάφορες σκοπιμότητες συγγένειας, παρα-
γωγῆς, ἀμυνας ἢ μὲ κανόνες πὺ βασίζονται
στὴν ἀλληλεγγύη καὶ στὴν ἀνιδιοτέλεια.

Μιὰ κοινωνία, λοιπόν, λειτουργεῖ μὲ πολιτι-
σμικούς κώδικες πὺ ἀφοροῦν σὲ ὅλα τὰ ἐπί-
πεδα ζωῆς αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Συμβαίνει,
ὅμως, λόγῳ κοινωνικῶν μεταβολῶν ἢ ἄλλων
αἰτιῶν συγκεκριμένα ἄτομα ἢ ὁμάδες πληθυ-
σμοῦ νὰ ἀποστασιοποιοῦνται καὶ νὰ μὴ λει-
τουργοῦν σ' αὐτὲς τὰ «αὐτονομία» τοῦ περι-
βάλλοντος πολιτισμοῦ ὡς αὐτονομία.

* Εἰσήγηση στὴ διημερίδα μὲ θέμα «Ἐκκλησία καὶ
Πολιτισμὸς» πὺ διοργάνωσε τὸ κέντρο Μελέτης καὶ
Ἔρευνας τοῦ Ὁρθοδόξου Πολιτισμοῦ τοῦ Ἰδρύματος τῆς
Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς στὸ Χαλάνδρι, 7 καὶ
8 Ἰουνίου 2002.

Ἡ ποιότητα, ὅμως, τῶν ἀνθρωπίνων σχέσε-
ων εἶναι ἐκείνη πὺ καθορίζει τὴ σχέση, τὶς
σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὸν περιβάλλον-
τα κόσμον, μὲ τὰ πράγματα. Ποιὰ, ὅμως, εἶναι
ἡ προϋπόθεση αὐτῆς τῆς ποιότητας πὺ θὰ
συντελέσει στὴ διαμόρφωση τῶν σχέσεων καὶ
στὴ δικτύωση πεδίων πολιτισμικῆς ἐκ-
φράσεως καὶ πολιτισμικῶν δραστηριοτήτων
ἔτσι ὥστε νὰ δικαιούμεθα ἢ νὰ τολμοῦμε νὰ
μιλᾶμε γιὰ ἕνα Πολιτισμὸ Ἀγάπης;

Νομίζω, ὅτι, ἤδη μιλώντας γι' αὐτὸν τὸν Πο-
λιτισμὸ, θέσαμε καὶ τὴν προϋπόθεση. Ὀνο-
μάσαμε αὐτὸ πὺ τὸν προσδιορίζει ἢ ἔπρεπε
νὰ τὸν προσδιορίζει, δηλαδή, τὴν Ἀγάπη. Στὸ
ζητούμενο θέμα τῆς διημερίδος μας: Ἐκκλη-
σία καὶ Πολιτισμὸς ἢ τί εἶναι Ὁρθόδοξος Πο-
λιτισμὸς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Ἐκ-
κλησία τοῦ Χριστοῦ προτείνει ἕνα πολιτισμὸ
ἀγάπης, γιὰ τὸ ἀποκεκαλυμμένος Θεὸς ἀγά-
πη ἐστὶ στὴν οὐσία του καὶ ἀγαπητικὸς στὶς
διαπροσωπικὲς σχέσεις τῶν τριῶν Προσώπων
τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐξ ἀγάπης, στὴ συνέχεια,
δημιουργεῖ τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξ
ἀγάπης στέλνει τὸν μονογενῆ Υἱὸν Του γιὰ
νὰ τοὺς σώσει διδάσκοντάς τους μὲ τὸ μονα-
δικὸ παράδειγμα Του, ἀφήνοντας ἔτσι, ὁ ἄπει-
ρος Θεός, μεγάλα περιθώρια γιὰ νὰ ἐμπνεῖ
ἄπειρες μορφές ἐκδηλώσεως τῆς ἀγάπης.

Ἡ πιὸ μεγάλη ἐντολή

Πιὸ πάνω μιλήσαμε γιὰ πρόταση τῆς
Ἐκκλησίας ὥστε τὸ σύνολο τῶν ἐκδηλώσεων
τοῦ ἀνθρώπου νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς εἶχε ἤδη, ἀποκρινόμενος
στὸν πειράζοντα αὐτὸν Νομικὸν γιὰ τὸ ποιὰ
εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη ἐντολή στὸ Νόμον, μιλήσει
γι' αὐτὸ ἀναφερόμενος στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν
Θεὸ καὶ πρὸς τὸν πλησίον (Ματθ. 22, 24-40).
Καὶ πιὸ κάτω ὑπέδειξε τὰ ἀξιολογικὰ κριτήρια
βάσει τῶν ὁποίων θὰ κριθοῦμε στὴ μέλλουσα
Κρίση. Εἶναι τὰ ἕξι εἶδη τῆς ἀγάπης τοῦ Εὐαγ-
γελίου τῆς Κρίσεως (Ματθ. 25, 31-46).

Μὲ τὴν ἄσκηση τῆς ἀγάπης ὡς τῆς πιὸ με-
γάλης ἐντολῆς ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ

βροῦμε τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ καὶ γιατί α) στὸ πρόσωπο τοῦ ἐλαχίστου ἀδελφοῦ ταυτίζεται ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μετ' ἐκείνον («εἶδες τὸν ἀδελφόν σου εἶδες τὸν Θεόν σου») καὶ γιατί β) «ὁ Κύριος εἰς τὰς ἰδίας ἐγκέκρυπται ἐντολάς, καὶ τοῖς ζητοῦσιν αὐτὸν κατ' ἀναλογίαν εὐρίσκονται» (Μάρκος ὁ Ἀσκητής). Ἐὰν λάβουμε δὲ σοβαρὰ ὑπ' ὄψη ὅτι «ταῦτα πάντα τὰ ἕξι εἶδη τῆς ἀγάπης δύνανται νὰ ἐπιτελοῦνται καὶ σωματικῶς ἀλλὰ καὶ ψυχικῶς· διπλῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, δύνανται ταῦτα διπλῶς κατορθωθῆναι» σύμφωνα μετ' τὴν ἑρμηνεία τοῦ Θεοφυλάκτου Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας (12ος αἰώνας), τότε εἶναι δυνατόν νὰ κατανοήσουμε τὸ μεγαλειῶδες φιλανθρωπικὸ ἔργο ποῦ ἐπετέλεσαν οἱ Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες στὸ διάβα τῆς ἱστορίας. Καὶ ποῦ μποροῦν ἀκόμη νὰ συνεχίσουν νὰ ἐπιτελοῦν μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων.

Ὁλόκληρη ἡ πολιτιστικὴ δημιουργία, ἡ ὑλικοτεχνικὴ-τεχνολογικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ μπορεῖ νὰ ἔχει ὡς πρῶτον αἴτιον καὶ κινῶν ἀλλὰ καὶ στόχο τὴν ἀνάγκη κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση ἐνὸς Θεοῦ ἀγαπῶντος καὶ δημιουργικοῦ. Ἐὰν ὁ Θεὸς διαθέτει, καὶ γι' αὐτὸ ἐπιζητοῦμε ἀπ' αὐτὸν τὸ μέγα ἔλεος, ταυτόχρονα μακαρίζει τοὺς ἐλεήμονες.

Ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος περιγράφει τὴν ἐλεήμονα καρδίαν καὶ μᾶς δίδει τὸ μέτρον καὶ τὸ ἄνοιγμα αὐτῆς τῆς μεγαλοκαρδίας. Ὅταν ρωτήθηκε τί εἶναι «καρδία ἐλεήμων» ἔδωσε τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση: «καῦσις καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὀρνέων, καὶ τῶν ζώων, καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ ὑπὲρ παντὸς κτίσματος. Καὶ ἐκ τῆς μνήμης αὐτῶν, καὶ τῆς θεωρίας αὐτῶν ρέουσιν οἱ ὄφλαμοι αὐτοῦ δάκρυα. Ἐκ τῆς πολλῆς καὶ σφοδρᾶς ἐλεημοσύνης τῆς συνεχούσης τὴν καρδίαν, καὶ ἐκ τῆς πολλῆς καρτερίας ἢ καρδία αὐτοῦ, καὶ οὐ δύναται βαστάξει, ἢ ἀκοῦσαι, ἢ ἰδεῖν βλάβην τινά, ἢ λύπην μικράν ἐν τῇ κτίσει γινομένην. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλόγων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας, καὶ ὑπὲρ τῶν βλαπτόντων αὐτὸν ἐν πάσῃ ὥρᾳ εὐχὴν μετὰ δακρῶν προσφέρει, τοῦ φυλαχθῆναι αὐτούς, καὶ ἰλασθῆναι αὐτοῖς, ὁμοίως καὶ ὑπὲρ τῆς φύσεως τῶν ἑρπετῶν ἐκ τῆς πολλῆς αὐτοῦ ἐλεημοσύνης τῆς κινουμένης ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀμέτρως καθ'

ὁμοιώματα τοῦ Θεοῦ» (Ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Ἄπαντα τὰ εὐρεθέντα Ἀσκητικά, Λόγος ΠΑ', Σ. 306).

Πολιτιστικὴ δημιουργία

Ἐχομε, λοιπόν, μετὰ τὰ εἶδη τῆς ἀγάπης τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Κρίσεως ἕνα ὁλοκληρωμένο τρόπο διαχείρισης τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀναγκῶν τους. Ἐδῶ περιγράφεται καὶ ἐκδιπλώνεται ὅλη αὐτὴ ἡ συμπαντικὴ φροντίδα καὶ μέριμνα ποῦ περιγράφει ὁ Ἀββᾶς Ἰσαὰκ ὁ Σύρος. Αὐτὴ ἀναπτύχθηκε μετὰ μεγαλύτερο ἢ λιγότερο ἐνδιαφέρον καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὡς ἐκκλησιαστικὴ κοινωνικὴ διακονία καὶ ὡς θεωρία καὶ ὡς πράξη. Παράλληλα ἐνέπνευσε ἀτομικὲς ἢ συλλογικὲς πολιτιστικὲς δραστηριότητες σὲ ὅλες τὶς πτυχές τοῦ πολιτιστικοῦ γίγνεσθαι (στὴν οἰκονομία, στὶς τέχνες, στὶς ἐπιστῆμες, στὸ δίκαιο, στὴ λογοτεχνία, στὴν ἐπικοινωνία κ.ἄ.).

Μὲ ἀφετηρία καὶ πυρήνα τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀγάπης μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθῶμε, ὅτι δημιουργήθηκε μία ὁλόκληρη πολιτιστικὴ δημιουργία. Ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὅταν ἐτέθησαν βασικὲς κατευθύνσεις γιὰ τὸν καταμερισμό, τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴ δικαιοδοσία στὴν ἱεραποστολικὴ ἐργασία («ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν»), συμφωνήθηκε ὁ κοινὸς παρονομαστής: «μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύομεν». Συμφωνία ποῦ τηρήθηκε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος «ἐσπούδασε αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι» (Γαλάτας 2, 9-10). Ἡ «λογία» ποῦ καθιέρωσε ὁ Ἀπ. Παῦλος, ἦταν ἀσφαλῶς μία ἀπὸ τὶς πολλὰ καὶ ποικίλες μορφές, μετὰ τὶς ὁποῖες ἐξασκεῖτο ἡ «μνήμη τῶν πτωχῶν» στὴν πρώτη Ἐκκλησία.

Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία μάλιστα σπουδαιότητα θέση ἔχει ἡ διακονία τῆς ἀγάπης. Τὸ λόγιον τοῦ Κυρίου «ὁ θέλων πρῶτος εἶναι ἔστω πάντων διάκονος» ἐφαρμόζεται καὶ μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ πρωτεῖο τῆς Ρώμης στὴν πρώτη Ἐκκλησία δὲν στηριζόταν τόσο στὴν ἀποστολικὴ τῆς προέλευση ὅσο στὸ ὅτι προῖστατο τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ὡς προκαθήμενης τῆς ἀγάπης.

Ἀγάπη ἀσκουμένη ἐνέπνεε τὴ δημιουργία κανόνων οἰκονομικῆς κατανομῆς πόρων καὶ παροχῶν, τὴ διατύπωση διατάξεων νομικῶν πρὸς διευθέτηση ἀρμοδιοτήτων ποικίλων προσώπων, τὴν ἐξέυρεση τρόπων ἐκδικάσεως καὶ ἐπιλύσεως διαφορῶν. Ὁδήγησε στὴν οἰκοδόμηση καταλλήλων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων ὅπως ξενῶνων, νοσοκομείων, ὀρφανοτροφείων. Ὁ περίβολος τῶν ἱ. Ναῶν διαμορφώθηκε ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι ἐφικτὴ καὶ ἀξιοπρεπὴς ἡ φροντίδα ἀναξιοπαθόντων προσώπων. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἱατρικῆς ἐγινε ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον. Τὰ κηρύγματα καὶ οἱ ὁμιλίαι, ἕνα εἶδος οἰκοδομητικῆς καὶ ψυχοφελούς γραμματείας κατεύθυναν τοὺς πιστοὺς πρὸς αὐτὴν τὴν ἀσκηση. Ἡ εἰκαστικὴ ἀποτύπωση τῆς Δευτέ-

ρας Παρουσίας στὴ διαχρονικὴ τῆς διαζωγράφηση καταδεικνύει τὴν μετὰ ποικίλους τρόπους ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀσκηση τῆς ἀγάπης σ' ἕνα πνεῦμα δικαιοκρισίας καὶ τελικῆς ψυχοστασίας.

Ἐὰν τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Κρίσεως ὑπογραμμίζει καὶ περιγράφει, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μετὰ τὸν ὕμνο τῆς Ἀγάπης θεωρητικοποιεῖ στὴν ποιητικὴ τῆς ἔκφραση αὐτὴν τὴν ἀγάπη. Τὴν μεταγράφει ὀρίζοντάς τιν ἐμπειρικὰ - ἐνεργητικὰ (ἢ ἐκτελεστικά) στὴν πιὸ ἐνεργητικὴ ὄντολογία. Ἡ ἀγάπη ἐνεργεῖ μετὰ αὐτόν, ἐκείνον ἢ τὸν ἄλλο τρόπο. Ἐτσι παραμένει διαχρονικὴ καὶ ἄχρονη, ἱστορικὴ καὶ αἰώνια, παροντικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ. Ὑπερβαίνει τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα, γιατί τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ἡ ἀγάπη (μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη) γι' αὐτὸ καὶ συνιστᾶ «διώκετε (ἐπιδιώκετε λοιπόν) τὴν ἀγάπην» (Α' Κορ. 12,31 - 14,1).

Στὸ Εὐαγγέλιο τῆς Κρίσεως ὁ βασιλεὺς θὰ ἀπευθύνει τὸ «ἐλάτε οἱ εὐλογημένοι ἀπ' τὸν Πατέρα μου» σὲ ἐκείνους ποῦ ἔδωσαν στὴ ζωὴ τους σημάδια αὐτῆς τῆς ἀγάπης, τὰ ὁποῖα καὶ στοιχειοθετοῦν ἕνα εἶδος εἰσιτηρίου ἢ συνθήματος, περατικοῦ λόγου (password). Εἶναι αὐτοὶ οἱ ἐλεήμονες, γιὰ τοὺς ὁποῖους κάνει λόγο ὁ ἴδιος ὁ Ἐλεήμων Κύριος στοὺς Μακαρισμοὺς συνοψίζοντας σ' αὐτοὺς καὶ ἐμπεριέχοντας σ' αὐτοὺς ὅλους τοὺς Μακαρίους ποῦ πῆραν στὰ σοβαρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία Του καὶ κατέβηκαν ἀπὸ τὸ ὄρος γιὰ νὰ φέρουν ὡς μῆνυμα, τὸ ὄραμα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἤδη ἐβίωσαν, στοὺς ὑπολοίπους. Εἶναι αὐτοὶ ποῦ ἐνεργοποίησαν μετὰ «λόγο ἐμπρακτο» καὶ «πράξη ἐλλόγιμη» καὶ σὲ ποικίλες μορφές τὸν Πολιτισμὸ τῆς Ἀγάπης.

Ἡ Δευτέρα Παρουσία καὶ ἡ Μέλλουσα Κρίση. Εἰκόνα, Ἰ.Ν. Ἀγ. Γεωργίου Πολιχνίτου, Λέσβος, 1786.

λάει ακόμη για «ἀγώνα τῆς ψυχῆς» πού χωρίζεται ἀπό τὸ σῶμα. Τὰ πατερικά βιβλία εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἱστορίες πού ἔχουν σχέση με τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀνθρώπου. Σταχυολογώντας τὶς πληροφορίες ἀπὸ αὐτὰ μποροῦμε ὡς ἐξῆς νὰ περιγράψουμε αὐτὲς τὶς στιγμὲς:

Φαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του βλέπει διάφορα ὄραματα. Ὁ ἅγιος Σισώης ὅταν ἀπέθνησκε συνομιλοῦσε με ἀγγέλους. Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος εἶδε τὴν ψυχὴ τοῦ ἀββᾶ Ἀμμοῦν νὰ τὴν παίρνουν ἄγγελοι. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος μιλώντας για τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ μοναχοῦ Στεφάνου, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐκεῖνος ἀποκρινόταν: «ναὶ ἢ ὄχι δὲν τὸ ἔκαμα». Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ πείθουν ὅτι κατὰ τὴ φρικτὴ αὐτὴ ὥρα γίνεται κάποια ὑπενθύμιση τῶν ἀμαρτιῶν πού διέπραξε στὴ γῆ ὁ ἀποθνήσκων ἄνθρωπος. Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ κυκλώνεται ἀπὸ ἀγγέλους καὶ ἀπὸ δαίμονες. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὁμιλεῖ γι' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ «ἀγγέλους ἀπειληφόρους καὶ δυνάμεις ἀποτόμους». Τὰ ἴδια πατερικά βιβλία ἀποκαλοῦν τοὺς δαίμονες «τελώνια». Ἡ λέξη προδίδει τὴν ὑπαρξὴ ἐμποδίων ἢ ἐλέγχου για τὴ μετάβαση τῆς ψυχῆς στὸν οὐρανό. Καὶ πράγματι γίνεται πόλεμος ἐκεῖνη τὴν ὥρα για τὴν κατοχὴ μιᾶς ψυχῆς. Περὶ τῶν τελωνίων ὁμιλεῖ ὁ ἀρχαῖος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Ὀριγένης, καὶ ἐπιμένει στὴ διαδικασία πού γίνεται αὐτὴ τὴν ὥρα για τὴν τύχη τῆς ψυχῆς. «Ταρτάριοι ἄρχοντες καὶ σκοτεινὰ παρατάξεις» κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο Φωτικῆς κυκλώνουν τὸ νεκρικό κρεβάτι. Ὁ δὲ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας συμπληρώνει: «Ἡ ψυχὴ χωριζομένη βλέπει τοὺς φοβεροὺς καὶ ἀγρίους καὶ ἀπνηεῖς καὶ ἀνηλεεῖς καὶ ἐχθίστους δαίμονας ὡς Αἰθίοπας ζοφώδεις περιπταμένους». Τὰ τελώνια αὐτὰ εἶναι, κατὰ τὰ πατερικά βιβλία, πέντε: ἦτοι τῆς καταλαλιᾶς, τῆς ὀράσεως, τῆς ἀκοῆς, τῆς ὀσφρήσεως καὶ τῆς ἀφῆς, ὅσες δηλαδὴ καὶ οἱ αἰσθήσεις μας. Οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι πού παρίστανται δὲν ἐγκαταλείπουν στὴν τύχη τῆς τὴν ψυχῆ. Ἀγωνίζονται νὰ τὴν κερδίσουν για τὸν οὐρανόν.

Ἡ ὥρα τοῦ θανάτου εἶναι ἡ πιὸ φρικτὴ. Ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν αὐτὴν τὴν ὥρα καὶ ἐμεῖς δὲν παίρνουμε εἶδηση. Ἡ Ἐκκλησία μας, ὅμως, πού διδάσκει αὐτὰ μᾶς προτρέπει νὰ εὐχόμεστε για τὴν ὥρα τοῦ θανάτου μας. Καὶ πρῶτα

Ὁ Πανίερος Ναὸς τῆς Ἀναστάσεως στὰ Ἱεροσόλυμα.

ἀπ' ὅλα ἔχει εἰδικὲς εὐχὲς εἰς Ψυχορραγοῦντα. Ὁ ἱερεὺς δηλ. προσέρχεται παρὰ τὴν κλίνη τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ δέεται νὰ διευκολύνει ὁ Θεὸς τὴν ἐξοδο τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ τὴν πάρει μαζί του. Οἱ εὐχὲς αὐτὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς καὶ ἀποδίδουν ὅλη τὴν ἱερὴ παράδοση γι' αὐτὴ τὴ δύσκολη ὥρα. Παράλληλα, ὅπως εἶπαμε, ἡ Ἐκκλησία μας μᾶς διδάσκει νὰ προσευχόμεστε για τὴν ὥρα τοῦ θανάτου μας νὰ μὴν εἶναι αἰφνίδια καὶ νὰ μὴ περιέλθουμε στὴν κυριαρχία τῶν τελωνίων, τῶν δαιμόνων: «Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου μου, τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν περιέπουσα καὶ τὰς σκοτεινὰς ὄψεις τῶν πονηρῶν δαιμόνων πόρρω αὐτῆς ἀπελεύνουσα» λέμε πρὸς τὴν Παναγία μας.

Περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν τελωνίων ὁμιλεῖ καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὅταν ἀναφέρεται στὸ θάνατο ἀθῶων νηπίων, τὰ ὁποῖα λέγουν διηγούμενα: «Ἡμεῖς ἐπεράσαμε ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δαίμονας χωρὶς νὰ πάθουμε τίποτε. Διότι τὰ σκοτεινὰ τελώνια εἶδον τὸ σῶμα μας ἄσπιλον καὶ ἠσχύθησαν. Εἶδον τὴν ψυχὴ μας ἄκακον καὶ καθαρὰν καὶ ἐνετράπησαν. Εἶδον τὴν γλῶσσαν ἄσπιλον καὶ ἄμωμον καὶ ἐφιμώθησαν. Παρῆλθομεν καὶ ἠτελίσαμεν αὐτούς. Διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι ἔχαιρον, οἱ δίκαιοι μᾶς ἠσπάζοντο, οἱ ὅσιοι ἐτέρποντο λέγοντες καλῶς ἦλθον τὰ ἀρνία τοῦ Χριστοῦ».

ΠΕΡΙΧΩΡΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΩΝ (β)

Αἰσθάνομαι, ὅτι τὸν Πολιτισμὸ τῆς Ἀγάπης πρέπει νὰ συνεχίσουμε νὰ καλλιεργοῦμε ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰῶνος. Ἰδιαίτερα στὶς διαπροσωπικὲς μας σχέσεις. Ξεφεύγοντας ἀπὸ μία ἀτομοκεντρικὴ καὶ ἐπεκτεινόμενοι πρὸς μία προσωποκεντρικὴ θεώρηση τοῦ ἄλλου. Ὁ ποιητὴς καταφέρει με τὸ στίχο του καὶ τὴ μεστή εἰκόνα με τὴν ὁποία μᾶς προκίζει νὰ διαζωγραφίσει τὸ ὄνειρο τῆς Ποιμαντικῆς.

«Βλέπεις, εἶπε, εἶναι οἱ ἄλλοι
καὶ δὲ γίνεται Αὐτοὶ χωρὶς Ἑσένα
καὶ δὲν γίνεται μ' Αὐτοὺς χωρὶς, Ἑσὺ
.....»

(Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης).

Τότε δὲ χάνεσαι Ἑσὺ κι Ἑσὺ ὅπως σὲ ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἄλλοι ἔτσι καὶ τοὺς ἐκπροσωπεῖς.

«Ἡμασταν ὅλοι μαζί,
μὰ θαρρεῖς πὼς αὐτὸς ἦταν ὅλοι»

(Μανόλης Ἀναγνωστάκης).

Ἐδῶ, σίγουρα, ἡ ποίηση ψελλίζει αὐτὸ πού μία Ὀρθόδοξη Ἀνθρωπολογία, ἰδιαίτερα στὴν ποιμαντικὴ τῆς διάστασης, προβάλλει ὡς ἀπαραίτητο θεμέλιο για τὴν οἰκοδόμηση ὀρθῶν σχέσεων με τὸν σύμπαντα κόσμο.

Ἀκόμη καὶ ἡ μονολόγιση προσευχὴ, με τὴν ὁποία ἐπικαλούμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ («Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με»), ἂν δὲν ἐπεκτείνεται σὲ ὅλους, τότε δὲν εἶναι ἐκκλησιαστικὴ ὅπως ἐτόνιζε ὁ Γέροντας Πορφύριος. Σ' αὐτὴ τὴν προσευχὴ βιοῦται τὸ ὁμοούσιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Με αὐτὴν ἀποκαλύπτεται σ' ἐμᾶς τὸ ὄντολογικὸ νόημα τῆς δευτέρας ἐντολῆς «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν», χωρὶς νὰ τὸν ξεχωρίζεις, δηλαδὴ, ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σου. Ὅλος ὁ Ἀδάμ γίνεται εἰς Ἄνθρωπος - Ἀνθρωπότης (Γέρον Σωφρόνιος).

Αὐτὴ ἡ ἀγάπη δὲν περιορίζεται στοὺς ἡμετέρους. Ὅπως ὁ Θεὸς βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους ἔτσι καὶ ἡ ἀγάπη ἐκτείνεται πρὸς ὅλους. Δὲν εἶναι ἐπεκτατικὴ ἢ κατακτητικὴ για νὰ αὐξήσει τὶς ζώνες ἐπιρροῆς. Εἶναι «πλατυτέρα» τῶν οὐρανῶν ὅπως ἡ ἀγκάλη τῆς Παναγίας πού χωραεῖ ὅλους ἀκόμη καὶ τὸν Ἀχώρητον. Ἡ ἀγάπη περιχωρεῖ καταστάσεις ποικίλες.

Σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἐπιδιώκουμε συγκλίσεις ἂς σκεπτόμαστε ὅτι οἱ συγκλίσεις δὲν εἶναι πάντοτε ἀποτέλεσμα ὁμαδοποίησης ἢ ὁμογενοποίησης ἢ ἰδεολογικῶν διαποτισμῶν καὶ μεϊξέων. Οἱ συμφι-

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Ὁμ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

λιώσεις καὶ ἡ εἰρήνη μποροῦν νὰ θεμελιωθοῦν στὴν πολλαπλότητα μικρῶν κοινῶν ἐμπειριῶν ἄσχετα ἂν ἔχουν βιωθεῖ ἢ βιώνονται διαφορετικὰ. Τὴν κοινότητά μας καὶ τὴν ταυτότητά μας μποροῦμε νὰ τὴν ζήσουμε πολλαπλᾶ («πολλαπλὴ ταυτότητα»). Νὰ τὴν ξεκινήσουμε ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀπλᾶ, «ἀναλαμβάνοντας τὶς πολλαπλὲς ταυτότητες χωρὶς νὰ θέλουμε νὰ τὶς συμφιλιώσουμε, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκουμε μιὰ ἀδύνατη σύνθεση, διεκδικώντας ἐκεῖνη τὴν “πολυφωνία” πού μᾶς ἐξουσιοδοτεῖ νὰ δένουμε τὰ νήματα ποικίλων δικτύων». Αὐτὰ τὰ δίκτυα τῆς ἀγάπης πού ἀπλώνονται σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἐνώνουν καὶ οἰκοδομοῦν αὐτὸν τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀγάπης πού μιλάει με χίλιους δύο τρόπους για τὸ τί εἶναι ἀγάπη.

Ἐδῶ, κάποιες «πολιτισμικὲς ἰδιαιτερότητες» τῆς Εὐρώπης ἂς μὴ θεωρηθοῦν ἀπειλή. Περισσότερο ἂς θεωρηθοῦν πρόκληση καὶ ἀντιστάθμισμα σὲ μιὰ ἰσοπεδωτικὴ ὁμοιομορφία πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ φερομένου ὡς «νόμου τοῦ μίξερ». Ἄς μὴ ξεχνῶμε, ὅμως, ὅτι ἡ Ἀγάπη δὲν πρέπει νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ ἐπιχείρηση (charity business) ἀκολουθώντας τοὺς κανόνες διαχείρισης τῶν ἐπιχειρήσεων, μελέτης τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν χορηγιῶν, γιατί τότε τὰ ποσὰ πού καταβάλλουμε μποροῦν νὰ ἐκπίπτουν μὲν τοῦ φορολογητέου μας ἀλλὰ προκαλοῦν ἐκπτώσεις στὶς ἀξίες μας.

Πέρα ἀπὸ τὸ προφανές

Ἐχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ ἄσκηση τῆς ἀγάπης πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ ὁδὸς πρωτοτυπίας. Ἀξίζει νὰ δώσουμε προβάδισμα στὴ φαντασία καὶ νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ καθιερωμένες μορφὲς καὶ στερεότυπες διαδικασίες. Νὰ πλησιάσουμε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὶς καταστάσεις ἀπὸ κοντὰ, νὰ τὶς ψάξουμε. Τότε θὰ δοῦμε διαφορὲς ὄχι ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχουν ἀλλὰ ἐκεῖ πού οἱ ἄλλοι τὰ βλέπουν ὅλα ἴδια. Θὰ δοῦμε πέρα ἀπὸ τὸ προφανές, ὅπως ὑποστήριζε διαφήμιση κορυφαίας Ἑταιρείας Media στὴ χώρα μας. Γιατί, ὅπως μᾶς διαμνηνεὶ ὁ στίχος γνωστοῦ τραγουδιοῦ: «ὅλα εἶναι ἴδια ἂν δὲν τ' ἀγαπᾶς».

Θὰ τολμοῦσα, λοιπόν, νὰ πῶ, ὅτι ἂν ὑπάρχουν ποικίλες μορφὲς ἀσκήσεως τῆς ἀγάπης καὶ μάλιστα ἂν χαρακτηρίζα τὴν ἀγάπη ὡς ἓνα «ἄλλοθι» ὅτι, δηλαδὴ, ἡ ἀγάπη εἶναι πάντα κάπου

άλλου και κάπως διαφορετική από τα αυτονόητα και τους δείκτες της που νομίζουμε ότι την καταδεικνύουν, ή την αποδεικνύουν, εν τούτοις προϋπόθεση αλλά και έκφραση της πρέπει να είναι ή προσοχή στον συγκεκριμένο, απέναντί μας. Η αντίληψή μας να μπορούμε, δηλαδή, να αντιλαμβανόμαστε, ότι ο άλλος είναι εκεί, υπάρχει. Δεν μπορώ να ξεκινήσω από το αξίωμα: υπάρχω άρα δεν υπάρχουν. Συν-υπάρχουμε. Υπάρχω και υπάρχει ο άλλος στο μέτρο που τα μάτια μου τον κοίταξαν ή τα μάτια μου με κοίταξαν με την ψυχή στο βλέμμα. Είναι βαρύ και ασήκωτο το χρέος του ανθρώπου να κοιτάζει τον άλλον για να υπάρξει. Αναλογικά μπορεί να ισχύει τό: άνθρωπε «μη αποστρέψεις το πρόσωπόν σου απ' έμοῦ» γιατί χάνομαι. Είναι ενδεικτική μία στροφή από το ποίημα της Μαρίας Πολυδούρη «Μονάχα γιατί μ' αγάπησες». Εκεί γίνεται φανερό πώς την αξία μας την συνειδητοποιούμε μέσω του καταξιοτικού βλέμματος του άλλου.

*«Μόνο γιατί τα μάτια σου με κοίταξαν
μέ την ψυχή στο βλέμμα
περήφανα στολιστήκα το υπέρτατο
της ύπαρξής μου στέμμα,
μόνο γιατί τα μάτια σου με κοίταξαν».*

Με το βλέμμα μου δίνω αξία στα πράγματα. Θα έλεγα ότι το αγαπητικό βλέμμα, «τό με ψυχή», ενεργοποιεί τις δυνάμεις που κρύβονται μέσα στον άλλον ή μέσα μου: είναι ο καταλύτης της ενεργητικής οντολογίας μου ή οντολογίας του. «Η βεβαίωση έγινε μέσα στο βλέμμα μου»

όπως θα τονίζε ο Νικηφόρος Βρεττάκος στο ποίημά του «τό βλέμμα μου».

Μέ άλλα λόγια, είναι εκείνο, το θεοπρεπές βλέμμα που επικαλούμεθα στις προσευχές μας είτε απευθυνόμενοι στον Κύριο «πρόσχες ήμῖν εν εὐμενεία και χάριτι» είτε στην Θεοτόκο «επίβλεψον εν εὐμενεία τους δούλους σου». Είναι το βλέμμα που δεν είναι αδιάφορο, ψυχρό, άψυχο αλλά προέρχεται μέσα από τα σωθικά μας, θωπεύει τους γύρω μας, δίνει έλπίδα σ' αυτούς που δεν έχουν, δώχνει το φόβο από τις καρδιές. Είναι ή σπλαγχνική ματιά του Ίησοῦ: «Ίδὼν δὲ τοὺς ὄχλους εὐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν» (Ματθαίου 9, 36).

Ἐξονες μιᾶς ἀγαπητικῆς ἀγωγῆς

Κάτι τέτοιο δεν γίνεται χωρίς γυμνασία, χωρίς άσκηση εκ μέρους μας. Αυτό συνιστᾶ το μεγάλο κεφάλαιο μιᾶς πολιτιστικής ἀγωγῆς της ἀγάπης, ή της ἀγωγῆς και της προετοιμασίας μας για ένα πολιτισμό της Ἀγάπης.

Μιά τέτοια ἀγωγή που θεωρεῖ, ότι ὅλοι οι άνθρωποι είναι δια βίου ασκούμενοι στην τέχνη της ἀγάπης και άρα «ἀρχαῖοι μαθητές» ἀπαντᾶ στο ρητορικό ερώτημα του Μ. Βασιλείου σε έναν από τους Ὁρους κατὰ πλάτος (β' PG 31, 908B). «Ὅτι μὲν γὰρ χρῆ ἀγαπᾶν ἀκηκόαμεν πὼς δ' ἂν τοῦτο κατορθωθῆι μαθεῖν ἐπιζητοῦμεν» (έχουμε ακουστά ότι πρέπει ν' αγαπάμε, αλλά επιθυμούμε να μάθουμε πώς είναι δυνατό να το κατορθώσουμε). Με αυτό θέλω να τονίσω ότι ή μάθηση και ή μαθητεία στην ἀγάπη είναι έργο

ζῶης. Δεν τελειώνει ποτέ, γιατί είναι μία «ἀτέλεστη τελειότητα».

Ἐξονες για μία τέτοια ἀγαπητική ἀγωγή πρέπει να αποτελούν οι μνημονευθείσες καινοδιαθηκικές προτάσεις ζῶης α) του Εὐαγγελίου της Κρίσεως, β) του Ὑμνου της Ἀγάπης και γ) των Μακαρισμῶν.

Το Εὐαγγέλιο της μελλούσης κρίσεως ἀφορᾶ στην παρούσα ζῶη και ἐκδιπλώνει τις πτυχές ενός πολύπτυχου και πολυδιάστατου βιβλίου ζῶης. Δεν θα τις αναλύσουμε. Είναι γνωστές.

Ὁ ὕμνος της ἀγάπης ὀρίζει και ἀναλύει μία ἀγαπητική στάση που διαφοροποιεῖ σε ἐπί μέρους στάσεις ἀγάπης, που κάθε μία τους μᾶς προσανατολίζει πρὸς συγκεκριμένη και διαφορετική ἀντιμετώπιση του άλλου για ν' ἀσκηθοῦμε εν ἀγάπῃ στις διαπροσωπικές σχέσεις.

Το δυναμισμό που θα καταστήσει δυνατή την υιοθέτηση μιᾶς τέτοιας στάσεως ζῶης και που συνεπάγεται μιᾶ ἐνεργὸ κινήτοποιήση και προσπάθεια για ν' ἀλλάξουμε τὸν κόσμο, να τὸν ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὴν ἀσχῆμια του και να τὸν μεταμορφώσουμε μᾶς τὸν προσφέρει ὁ τύπος ἐκεῖνος που σε ἄλλη εὐκαιρία ὀνόμασα «Ἄνθρωπο τῶν Μακαρισμῶν», τὸν ὁποῖο προβάλλει ὁ Ίησοῦς στην ἐπί του ὄρους ὀμιλία Του (Ματθαίου 5, 1-12).

Ἐκεῖ ὀνομάζει μακαρίους μία σειρά ἀνθρώπων που σκέπτονται και συμπεριφέρονται μ' ἕνα ὀρισμένο τρόπο. Είναι ἐκεῖνοι που δέχτηκαν τὴν προτροπή του να ἀλλάξουν μυαλά, νοοτροπία, κοντολογίης να μετα-νοήσουν. Να σκεφτοῦν, να ξανασκεφτοῦν δηλαδή «μετὰ» ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶδαν και ἀντιλήφθηκαν, ὅτι συνέβη κάποια ἀλλαγὴ στα πράγματα του κόσμου κι ὅτι αὐτοὶ είναι ἐκεῖνοι που πρέπει να σπεύσουν και να συνεχίσουν τὴν ἀλλαγὴ και τὴ μεταμόρφωση στὸν ἑαυτό τους και στὸν κόσμο. Μακάριοι... Ὅχι ὀμως με μιᾶ ἀρχαιοελληνική ἔννοια στατικής μακαριότητας ἐκείνων που γεύονται μιᾶ κατάστασι εὐτυχίας τετελεσμένης. Ἄλλὰ με τὴν ἔννοια μιᾶς δυναμικῆς μακαριότητος ὅπως ἀπαντᾶται στην ἑβραϊκή ρίζα τῆς λέξης που προέρχεται ἀπὸ ρῆμα με σημασία «τρέχω». Πιὸ αισιόδοξο μήνυμα μέσα στη δυσκολία του δεν ἔχει προτείνει κανένας ἄλλος. Οἱ μακαρισμοὶ ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα μιᾶς νέας ἐνεργητικῆς ἀνθρωπολογίας που ἀνοίγει νέους ὀρίζοντες στὸ περι ἀνθρώπου ερώτημα.

Οἱ δυσκολίες της

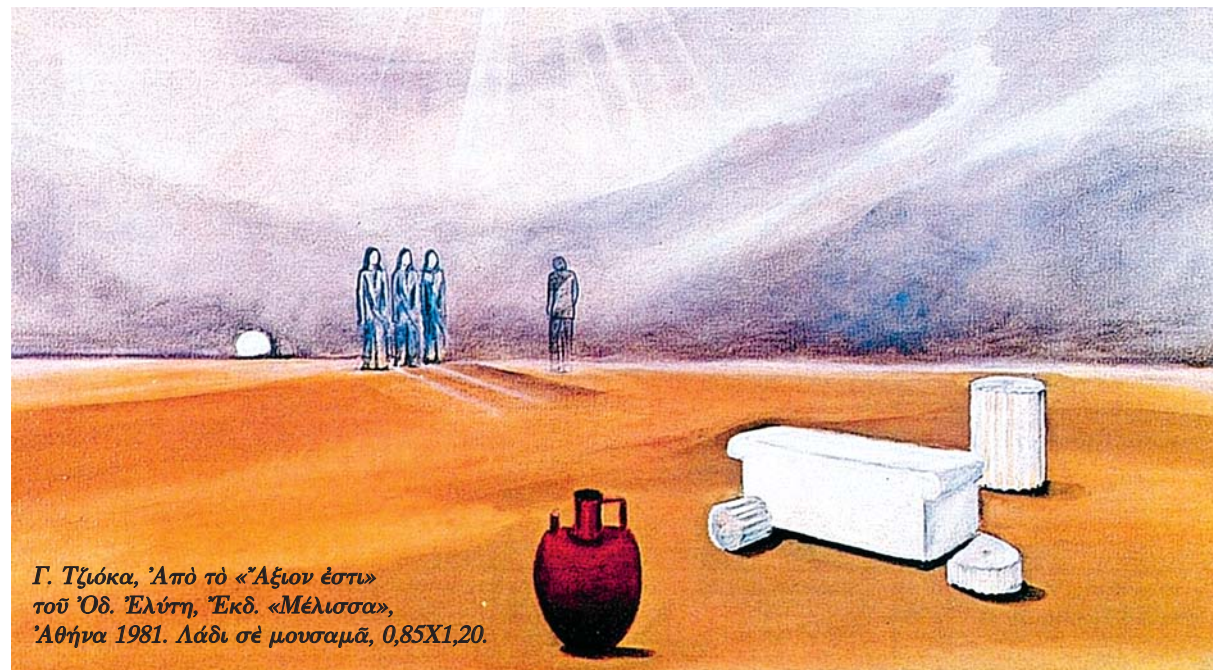
Ἡ ἀγαπητική αὐτή ἀγωγή και ἐνάσκηση δεν φαντάζει για ὑπόθεσι εὐκολη μέσα στὸν κόσμο

που ζοῦμε. Ἀπαιτεῖται μιᾶ στάση φρονιμάδας ἀλλὰ και μιᾶ στάση ἀκεραιότητος που δεν θα ἐπιτρέψει ψευτίσματα και καμώματα και ὑποχωρήσεις ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι φέρονται διαφορετικά. Οἱ δυὸ αὐτὲς στάσεις φρονιμάδας και ἀκεραιότητος σε συνδυασμὸ μποροῦν να ἀποτελέσουν τὴ μόνη δυνατότητα ἐπιβίωσης σ' ἕνα κόσμο σκληρό, ὅπου ή ἀπλότητα και ή ἀθωότητα δεν είναι ἀγαθὰ εν ἐπαρκεία.

Ἡ συνύπαρξη αὐτῶν τῶν δύο στάσεων, τῶν δύο ιδιοτήτων δεν είναι αὐθαίρετος αὐτοσχεδιασμὸς ἀντιμετωπίσεως τῆς σκληρῆς πραγματικότητος. Ἡ σύστασι προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, τὴ στιγμὴ που ἀποστέλλει τοὺς μαθητὲς Του σε ἀποστολή στὸν κόσμο. Γνωρίζει πολὺ καλά τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο τοὺς στέλνει. «Ίδου ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα εν μέσῳ λύκων». Δεν ἔχει καμμιά κυριαρχία ὁ νόμος τῆς ζούγκλας. Αὐτὸ ὀμως δεν ἐμποδίζει τὴ διακίνησι. Ἄρκει να προσέξουν. «Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις και ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ». Ὑπάρχει μιᾶ ἐλπίδα να ξεφύγουμε ἂν ἔχουμε τὴ φρονιμάδα του φιδιοῦ και τὴν ἀκεραιότητα του περιστεριοῦ (Ματθαίου 10, 16). Σε μιᾶ σύμπτωσι τῶν ἀντιθέτων, που δεν φαίνεται να είναι εὐκολη μᾶλλον πρέπει να είναι ἐξαιρετικά δύσκολη! Στην πράξη ὁ ἀγῶνας αὐτὸς προμηνύεται δύσκολος.

Ὅς ποιμένες, ὡς παιδαγωγοὶ και ὡς γονεῖς ἀντιμετωπίζουμε σήμερα τεράστια προβλήματα πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση. Στην προσπάθειά μας να δώσουμε μιᾶ σωστή ἀγωγή προβληματιζόμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Τὰ ἐρωτήματα που ἐγείρονται είναι ἀμείλικτα. «Ἐχω δικαίωμα ἐγὼ ὡς παιδαγωγὸς να προετοιμάσω ἀνθρώπους που θα μοῦ καταλογίζουν μετὰ ὅτι τοὺς ἀνέθρεψα ὡς εὐάλωτα ἄτομα;». «Τὸ παιδί μου θα τὸ κάνω ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως χωρίς ἀντίστασι;».

Πραγματικά, ἀντιμετωπίζουμε διλήμματα ὅταν ἐπιχειροῦμε να δώσουμε στα παιδιά αὐτὸ που ἀποκαλοῦμε χριστιανική ἀγωγή. Φοβούμαστε ὅτι τὰ παιδιά μας δεν θα μπορέσουν να ἐπιβιώσουν σύμφωνα με τὴς ἀρχές που τὰ μεγαλώνουμε· σ' ἕνα κόσμο μέσα στὸν ὁποῖο είναι εν τούτοις ὑποχρεωμένα να ζήσουν μαζί του. Είναι καθῆκον, ὀμως, ὄλων μας, ἀπὸ πολὺ ἐνωρῖς, να μάθουμε τὰ παιδιά μας τοὺς κανόνες του παιχνιδιοῦ. Παρ' ὄλη τὴ δυσκολία ἐφαρμογῆς τους ὀφείλουμε να ἐπιμείνουμε. Ἡ άσκηση τῆς ἀγάπης είναι μιᾶ άσκηση προετοιμασίας και ἐτοιμότητος. Φέρνει μαζί της τὰ σημάδια τῆς Βασιλείας που με βιά μετρᾶ τὴ γῆ για να προφθάσει τὸν ἐρχόμενο εν δόξῃ Κύριο.

Γ. Τζιόκα, Ἀπὸ τὸ «Ἄξιον ἔστι»
τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη, Ἐκδ. «Μέλισσα»,
Ἀθήνα 1981. Λάδι σε μουσαμᾶ, 0,85X1,20.